

Choć, z pewnymi wyjątkami, prace zamieszczone w omawianym wydawnictwie dotyczyły kwestii bardziej szczegółowych, jest ono interesujące i cenne. Nie tylko z uwagi na liczne odniesienie do spraw polskich, ale przede wszystkim dlatego, że w niejednym odsłaniają wewnętrzne mechanizmy podziałów i systemów stanowych, analizowane nie tyle od instytucjonalnej, co od socjotechnicznej strony.

KAZIMIERZ ORZECZOWSKI (Wrocław)

Andreas Schwennicke, „*Ohne Steuer kein Staat*”. *Zur Entwicklung und politischen Funktion des Steuerrechts in den Territorien des Heiligen Römischen Reichs* (1500–1800). Vittorio Klostermann, Frankfurt /M 1996, ss. VIII + 446 (= *Ius Commune Sonderheft*).

Z uwagi na wielkość i różnorodność terytoriów, wchodzących w skład Rzeszy i nieprzebrane bogactwo rodzajów podatków i form opodatkowania przedmiotem naukowego badania były dotąd przede wszystkim systemy podatkowe w poszczególnych krajach, obowiązujące w krótkich z reguły przedziałach czasowych. Monograficznych opracowań, uwzględniających większe kompleksy terytorialne, otrzymaliśmy niewiele. Ujęcia, które by udzielały globalnych odpowiedzi na pytania o warunki kształtowania się państwowych systemów podatkowych na progu czasów nowożytnych, należą do zupełnych wyjątków.

Niedostatek ten stara się złagodzić Andreas Schwennicke, badacz znany i ceniony, w najnowszej ciekawej, obszernej i trudnej w odbiorze książce, opublikowanej w serii „*Ius Commune* (Sonderheft) przez zasłużone Wydawnictwo Vittorio Klostermanna z Frankfurtu nad Menem. Książka daje przegląd rozwoju systemów podatkowych kilkunastu władztw terytorialnych; przy czym uwzględniono w niej struktury różnego formatu, od XVI do XVIII stulecia. Autor poddaje analizie podówcześnie dyskusje o podatkach oraz opisuje okoliczności, w jakich powstały traktaty, poświęcone finansowaniu działalności państwa na przełomie XVI i XVII w. Pojawiły się one w przeświadczeniu, że nowoczesne silne państwo nie może istnieć bez racjonalnych podstaw materialnych, które mógł gwarantować wyłącznie system podatków, płaconych przez wszystkie stany. Punkt ciężkości wykładu spoczywa jednak na prezentowaniu wzajemnego oddziaływania prawnopolitycznej literatury i praktyki płacenia podatków. Autor stara się pokazać drogę, prowadzącą od zakorzenionej jeszcze w wiekach średnich praktyki opodatkowywania majątku do bardziej nowoczesnych wydajnych form, umożliwiających poszerzenie sfer aktywności państwa. Jego wykład odsłania polityczne zależności prawa podatkowego szczególnie w latach wojny trzydziestoletniej; w tym sensie prezentuje drogi i bezdroża w ewoluowaniu wzajemnych relacji między prawem a polityką. Wielki wkład wniesiony w te zagadnienia przez najwybitniejszego polskiego znawcę prawa podatkowego i praktyki finansowania działalności państwa na Śląsku, Kazimierza Orzechowskiego, został dostrzeżony, choć nie w tym stopniu, na jaki zasługuje.

Walorem tej ważnej, syntetycznej pracy jest zestawiona w niej obszerna bibliografia prawnopodatkowa za okres od 1608 do 1790 r.; w bibliografii uwzględniono także dysertacje.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)